

VLADO BOŽIĆ

OBRAMBENE ŠPILJE KRBAVSKOG POLJA

Vlado Božić
Braće Cvijića 17
HR 10000 Zagreb

UDK: 551.435.84(497.5 Kravsko polje)
Stručni članak
Ur.: 2012-12-27

Krbavsko polje, kao i druge naše krajeve, od 15. do 17. st. stalno je napadala osmanlijska vojska. Nakon Kosovske bitke (1389.) Osmanlije su se preko Bosne zalijetavali u Hrvatsku i preko nje u Sloveniju i Austriju, što su djelomično ostvarivali i preko Kravskog polja. Udbinu su poharali 1460., hrvatsku vojsku porazili 1493. na Kravskom polju, a od 1527. do 1689. stalno vladali Kravom. Najvjerojatnije u prvim osmanlijskim prodorima na Kravu, tj. u 15. i 16. st., narod se sklanjao po špiljama. Do sada su speleolozi po rubu Kravskog polja našli više špilja u kojima je bio zbjeg jer su na njihovim ulazima sagrađeni obrambeni zidovi. Na sjevernom rubu Kravskog polja nalaze se Zelena i Kulina pećina, na zapadnom dijelu Dabina pećina, na istočnom Zidana pećina. Na prilazima Kravskom polju, na sjeveru, u Kozjanskoj dragi nalazi se Vranova pećina, a na južnom prilazu Ivanova pećina. Nažalost, ni o jednoj od tih špilja nema nikakvih podataka iz doba njihova korištenja. Prvi podatci o njima potječu tek iz 19. st. kada špilje već odavno nisu korištene.

Ključne riječi: Kravsko polje, obrambene špilje

Krbavsko polje nalazi se na istočnom dijelu Ličko-senjske županije, proteže se u smjeru sjeverozapad – jugoistok u duljini od dvadesetak kilometara i širini oko 5 km. Od većih naselja u njemu su sada grad Udbina na jugu polja, selo Bunić na sjeveru i selo Krava u središtu polja. Polje povremeno poplavljuje nekoliko potoka, s juga potok Krava, sa sjevera potok Kravica i vodotoci iz mnoštvo manjih izvora na zapadnom rubu polja. Sva ta voda ponire u sitastim ponorima u sredini i na istočnom rubu polja. Naziv Krava danas se

odnosi na samo selo u polju, ali i na cijelu okolicu Krbavskog i Krbavičkog polja. Na temelju arheoloških i povijesnih podataka znade se da su tu ljudi živjeli od željeznog doba, u antici i dalje sve do današnjih dana. Za ovo razmatranje obrambenih špilja Krbavskog polja najzanimljiviji je dio povijesti od 14. do 19. stoljeća.

Od 14. st. Krbavom je vladala velikaška obitelj Karlović i Kurjaković. Središte Krbave u prvo se vrijeme nalazilo istočno od današnjeg grada Udbine, tek su početkom 15. st. Kurjakovići sagradili utvrdu Udbinu na današnjem mjestu, kao povoljnijem geostrateškom položaju. Time je nastavljen daljnji razvoj Krbavskog područja, ali je usporen i povremeno prekinut osmanlijskim napadima na Hrvatsku.

Osmanlije su još u 14. st. iz Male Azije prešli na Balkanski poluotok i počeli ga osvajati. Nakon mnogih bitaka, za nas značajne one na Kosovu polju 1389., stalno su se zalijetavali preko Bosne i na hrvatski teritorij te preko njega i na Sloveniju i Mađarsku. Prva utvrda u Hrvatskoj, koju su osvojili, opljačkali i napustili bila je utvrda Plaški, i to 1414. Cilj upada na naš i susjedni teritorij u prvo vrijeme nije bilo osvajanje teritorija već samo pljačka. Od takvih pohoda nije bila pošteđena ni Krbava.

Prolazi vojske preko Krbave bili su česti, što je značilo pljačkanje stanovništva. Utvrda Udbina bila je prvi put osvojena, opljačkana i napuštena 1460. godine¹, a nakon službenog pada Bosne 1463. upadi u Hrvatsku bili su sve češći. Prilikom povratka s jedne pljačke 1491. po Donjoj Kranjskoj (Sloveniji) hrvatska je vojska dočekala osmanlijsku kod sela Vrpila, na sjeveru Krbavskog polja, i prvi put ju porazila². Kada se dvije godine poslije (1493.) osmanlijska vojska vraćala s pljačke u Sloveniji, opet preko Krbavskog polja, hrvatski ban Derenčin mislio je da hrvatska vojska i ovaj put može pobijediti. Nažalost, u poznatoj bitci na Krbavskom polju, te 1493. godine, hrvatska je vojska katastrofalno poražena. Osmanlije su se i tada opet povukli u Bosnu i nadalje upadali u Hrvatsku i pljačkali. Posljedice ovog poraza hrvatske vojske, započeto već ranije, sada je nastavljeno kao masovno iseljavanje žitelja s Krbave. Najviše se ljudi tada doselilo na područje sjeverne Hrvatske, Slovenije i Austrije. Kada je 1527. cijela Lika s Krbavom došla pod osmanlijsku vlast, Krbava je već bila pusta, bez stanovništva. Zanimljiv je podatak da su prilikom popisa stanovništva novosvojenog područja Osmanlije ustanovili da u Krbavi nemaju koga popisati. Posljednji hrvatski vladar Krbave, ban Ivan Karlović, umro je 1531. u izbjeglištvu na Medvedgradu kraj Zagreba.

¹ F. P. J. FRAS, 1988, 138.

² *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 1969, 504.

Sl.1. Karta Krbavskog polja s položajima obrambenih špilja

Osmanlije su od tada Krbavu počeli naseljavati ljudima izvan Krbave, a najviše Vlasima i muslimanima iz Bosne. Uskoro su se, kao i drugdje na okupiranom teritoriju, pojavili ljudi koji su pružali otpor turskom zulumu [Osmanlije su ih nazvali hajducima (turski: hajdut = odmetnik)], s kojima su imali stalno problema. Hajduci su se s Osmanlijama sukobljavali pojedinačno, ali i organizirano u većim grupama. Tek 1689., uz pomoć vojske senjskog kanonika i vojnog kapelana Stjepana Mesića i vojske karlovačkog generala Herbersteina, Krbava je oslobođena. Ali, Osmanlije su upadali i dalje pa mira nije bilo ni tada. Tek je Karlovačkim mirom 1699. na Krbavi postalo mirnije, ali je bilo unutarnjih sukoba, sve do 1881., kada je Krbava priključena Trojednoj kraljevini Hrvatske, Slavonije i Dalmacije³.

Kako je bilo živjeti u Krbavi uz toliko borbi možemo samo zamisliti.

Budući da je Krbava područje klasičnog krasa, koje obiluje svim kraškim fenomenima: špiljama, jamama, izvorima i ponorima, logično je da je stanovništvo, koje je živjelo uz Kravsko polje, u kriznim situacijama koristilo špilje za sklanjanje od neprijatelja, tj. za zbjeg pred osmanlijskim pljačkašima. Da bi se što bolje zaštitili, ljudi koji su se sklonili u špilje, na ulazima nekih špilja sagradili su obrambene zidove koji su barem neko vrijeme mogli spriječiti prodor neprijatelja u špilju. Način gradnje zidova jednak je gradnji tadašnjih kamenih utvrda, tj. klesanim kamenom i mortom od vapna i pijeska. Nažalost, pismenih dokumenata o tim špiljama iz vremena njihova korištenja nema. Takve su špilje bile dobro čuvane tajne lokalnog stanovništva jer su bile uvijek njihova preživljavanja.

Međutim, iz prikaza ratnih zbivanja na ovom području može se zaključiti da su zidovi u špiljama građeni u vrijeme prvih osmanlijskih upada na Krbavu, tj. u 15. st., jer je već početkom 16. st. stanovništvo Krbavu napustilo. Špilje su dobro mogle poslužiti za sklanjanje i poslije, npr. hajducima, ali ni o tome za ovo područje nema nikakvih podataka.

Prvi podatci o špiljama s obrambenim zidovima javljaju se tek početkom 19. st., kada one već odavno nisu bile u uporabi.

Zelena pećina

Prvi pisani podatci o špiljama sa sagrađenim obrambenim zidovima u Hrvatskoj potječu od karlovačkog školskog nadzornika Julija Frasa objavljeni 1835. u knjizi "Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze...". Drugo izdanje knjige objavljeno je 1850., a prijevod pod naslovom "Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine" u Gospiću 1988. Na str. 174 (reprint iz

³ K. REGAN, 2008, 58-59.

1988.) o Zelenoj pećini i zidu na ulazu u špilju napisano je slijedeće: "*Iznad špilje na visokoj stijeni vide se tragovi ruševina kojima se ne može prepoznati da li je to bio grad ili toranj*". O hidrogeološkim problemima Kravskog polja, koji su vezani uz Zelenu pećinu, jer iz špilje povremeno izbija jaki tok vode i plavi polje, pisalo je više autora, ali nisu spominjali zid na gornjem otvoru špilje. O hidrogeologiji pisali su naši autori: Hirc, Franić, Baučić, Pražić, Malinar, Malez i suradnici i pozivali se na strane autore koji su prije pisali o Kravskom polju: Bacha, Beyera i suradnike, ali ni oni zid ne spominju, iako su ga na gornjem otvoru sigurno vidjeli jer se vidi iz daleka. Zelenu pećinu prvi su istraživali članovi Speleološkog društva Hrvatske još 1961. za potrebe vojske⁴ i izradili nacrt onda njima dostupnih dijelova. Zid na gornjem otvoru špilje nije ni tada spomenut. Detaljno speleološko istraživanje proveli su 1985. članovi Speleološkog odsjeka Planinarskog društva Sveučilišta "Velesbit" iz Zagreba i izradili detaljan topografski nacrt špilje, do sifonskog jezera na kraju špilje i opširni elaborat investitoru – Nacionalnom parku Plitvička jezera. U elaboratu je spomenut i ostatak zida na gornjem otvoru uz komentar da je to bila osmatračnica za nadziranje karavanskog puta Kozjanskom dragom u vrijeme Vojne krajine. Na temelju tog elaborata i višekratnog osobnog posjeta špilji, o zidu na ulazu pisao je i autor ovog teksta⁵. Malo skraćeni izvještaj s istraživanja 1985. objavili su Hrvoje Malinar i Marijan Čepelak godinu dana poslije.⁶

Najveća špilja Kravskog polja, ujedno i najbolje istražena je Zelena pećina, a nalazi se na sjeverozapadnom dijelu Kravskog polja. Udaljena je oko 1200 m sjeverno od središta sela Bunić, na ulazu u Kozjansku dragu, na njezinu istočnom rubu, dvjestotinjak metara sjeveroistočno od zaselka Dragaševo vrelo do kojeg postoji zapušteni put. Do špilje je najlakše doći s ceste koja s istoka vodi u selo Bunić. Oko 1 km ispred sela, kod mostića preko potoka, treba skrenuti na sjever, kolskim putom uz potok do zaselka Kneževići, proći kroz selo dalje širokom jarugom potoka prema sjeverozapadu, do pod uočljivu okomitu stijenu na istočnoj strani Kozjanske drage, ispod koje se nalaze ulazi (oko 2 km od ceste).

Položaj špilje označen je znakom za špilje i na topografskim kartama. Na listu Bunić 420-3-1, 1:25000, koordinate ulaza su: X = 4948,770, Y = 5548,625 i Z = 645 m.

Špilja ima dva ulaza smještena ispod uočljive okomite stijene, okrenuta prema jugu. Donji je ulaz u razini drage, a drugi 22 m iznad donjeg. Od ovih

⁴ I. BAUČIĆ, 1961, 1-22.

⁵ V. BOŽIĆ, 2008, 98-102.

⁶ H. MALINAR - M. ČEPELAK, 2008, 20-37.

ulaza špilja se pruža u smjeru sjevera u duljini od 605 m i završava sifonom koji speleolozi još nisu preronili. Voda u Zelenu pećinu dolazi iz Krbavičkog polja udaljenog desetak km sjevernije.

U špilju se može ući samo kroz donji otvor, koji je širok četiri i visok dva metra. Gornji je otvor širok oko dva metra i visok 7-8 m i na njemu se nalaze ostatci građenog zida, vidljivi iz daljine.

Donji i gornji otvor povezani su iznutra dimnjakom kroz koji se nekada, po postavljenoj drvenoj skeli, moglo doći do gornjeg otvora. U ulaznoj dvorani, iza donjeg otvora, u bočnim se stijenama vide uklesana udubljenja u koja su bile uglavljene drvene grede koje su nosile podest. Do gornjeg se otvora sada može doći jedino užetom s litice iznad špilje. S istočne strane gornjeg otvora nazire se u okomitoj stijeni nešto što je nekada možda bila staza kao vanjski prilaz gornjem otvoru, ali je sada razrušena i do otvora nije moguće doći ovim putem. Sagrađeni zid na gornjem otvoru očito je štitio neku osmatračnicu s koje je nadgledan karavanski put koji je kroz Kozjansku dragu, iz Krbavskog polja preko Čanka, vodio do Gackog polja. Zbog toga je ova osmatračnica imala i stratešku važnost.

Sl. 2. Donji otvor Zelene pećine, foto: Vlado Božić, 2012.

Voda, koja je povremeno izlazila iz Zelene pećine, imala je kroz povijest i gospodarski značaj jer je povremeno plavila polje. Da bi spriječili velike poplave polja, ljudi su pokušavali zaustaviti vodu koja izlazi iz špilje. Poznat je pokušaj iz 18 st. kada su ljudi drvenom građom zazidali otvor, ali je voda provalila na drugim mjestima i napravila štetu drugdje, pa su ljudi odstranili drvenu branu i omogućili prirodni tok vode iz špilje. Iz tog vremena postoji s desne strane donjeg otvora natpis "1794" uklesan u stijenu, što može biti godina gradnje spomenute brane, ili možda godina gradnje osmatračnice na gornjem otvoru. Nažalost, na što se odnosi taj natpis ostat će za sada tajna.

Iza ulazne dvorane špilja se nastavlja u smjeru sjevera, obiluje raznim mikroljefnim oblicima podzemlja, od kojih su najljepše sigaste kadice s vodom i šareni saljevi.

Kulina pećina

Kulina pećina ne spominje se ni u jednom povijesnom dokumentu. Prvi su o njoj pisali Vlado Božić (2008.) te Hrvoje Malinar i Marijan Čepelak (2009.).

Međutim, pisano je o Ševerovoj ili Hrnjakovoj pećini kao špilji iz koje povremeno istječe voda i tvori potok Kravicu, a o Kulinoj pećini samo kao bivšem otvoru te špilje kroz koji je voda istjecala nekada.⁷

Ševerova ili Hrnjakova pećina, kao i Kulina pećina nalaze se na sjevernom rubu Kravskog polja, oko 1500 m sjeveroistočno od središta sela Bunić, podno brda Pišačuša. Naziv Hrnjakova potječe po obitelji Hrnjak, koja je bila vlasnik zemljišta gdje se nalaze otvori špilja i 4 mlina (sada se vide samo temelji), na koje se naselila obitelj Ševeri, pa otud i ime Ševerova pećina. Pristup je moguć s ceste koja dolazi iz smjera Korenice na sjeverni dio Kravskog polja. Oko 1,5 km ispred sela Bunić treba skrenuti na sjever, kolskim putem uz korito potoka do zaselka Ševeri, svega dvjestotinjak metara. Od kuća u zaselku pruža se lijepi pogled u smjeru zapada na ulaze u špilje i ostatke mlinova (udaljen svega stotinjak metara).

Na geografskim kartama za Ševerovu ili Hrnjakovu pećinu postoji topografski znak za špilje. Na karti Korenica 420-3-2, 1:25000 određene su i koordinate špilje: X = 4948,522, Y = 5550,430 i Z = 639 m.

Okolo 30 m zapadno od Ševerove ili Hrnjakove pećine nalazi se otvor Kuline pećine, koji se još naziva i Suhi otvor Ševerove ili Hrnjakove pećine. Razlog tome je taj što je podzemna voda nekada istjecala kroz otvor Kuline pećine, koji je sada suh jer voda više ne istječe. Podzemni vodeni tok postupno je izdubio novo korito i probio novi otvor na oko 3 m nižoj razini i 30 m istočnije, a prijašnji otvor zapunio naplavinom zemlje i pijeska.

⁷ F. P. J. FRAS, 1988, 145; D. HIRC, 1878, 178-179; I. DEVČIĆ, 1895, 279.

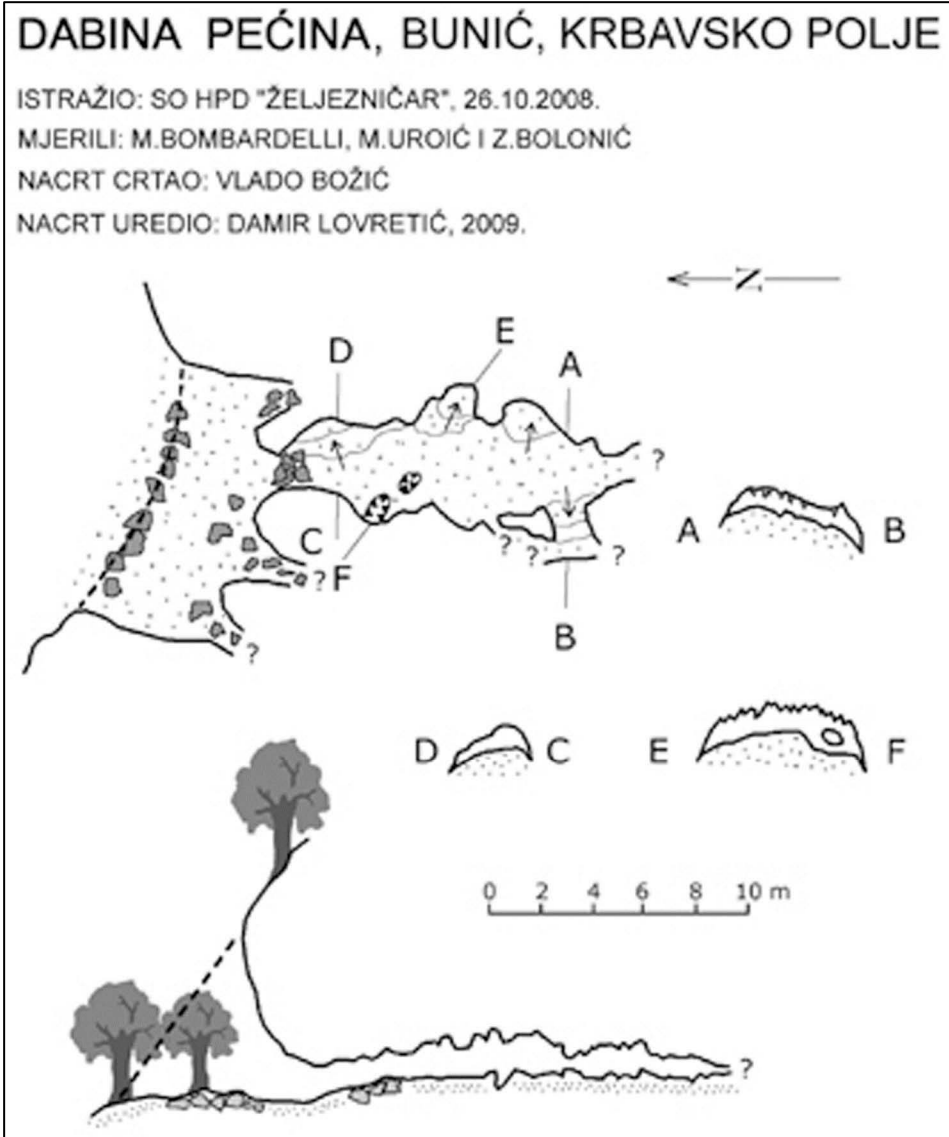

Sl. 3. Ulazi u Kulinu i Ševerovu pećinu, foto: Vlado Božić, 2012.

Otvor Kuline pećine polukružnog je oblika, širok desetak metara i visok oko 3 m, okrenut prema jugu. Iza otvora strop je visok 2-3 m i čini dvoranicu duljine 8 m, iza koje se nastavljaju niski kanali koji vode u smjeru jednog bočnog kanala Ševerove ili Hrnjakove pećine, tj. u smjeru sjeveroistoka. Taj dio špilje ispunjen je špiljskom taložinom, i čovjek ne može proći, ali male životinje prolaze iskopanim kanalićima (koji put se osjeća i strujenje zraka) do Ševerove ili Hrnjakove pećine udaljene (ljudima neprolazno) oko 25 m.

Kulina pećina naziv je dobila po obrambenom zidu sagrađenom na ulazu u tu "suhu" špilju. Na lijevom dijelu špiljskog otvora još se nalazi ostatak zida, veličine jednog m², zidanog klesanim kamenom i mortom od vapna i pijeska. Na desnom dijelu otvora vide se u stijeni samo tragovi žbuke. Očito je da je obrambeni zid sličio na neku kulu po kojoj je špilja dobila ime. Kako nema nikakvih pisanih podataka o izgledu zida, nije poznato kakav je bio ulaz u špilju (vrata) i je li imao prozore ili puškarnice. Vjeruje se da je špilja služila za zbjeg stanovnicima sela Ševeri u 15. st., tj. u vrijeme prvih osmanlijskih napada i prolaza kroz Krbavsko polje.

Na tlu ulazne dvorane Kuline pećine ima tragova vatrišta a na stropu tragova čađe. Koliko je poznato arheološko istraživanje špilje nije obavljeno.

Sl. 4. Nacrt Dabine pećine

Dabina pećina

Dabina pećina očito je poznata već dulje vrijeme jer je njezin položaj upisan na topografskim kartama, ali je o njoj pisano tek 2008.⁸ Na listu Korenica 420-3-2, 1:25000, špilja je označena topografskim znakom za špilje. Koordinate ulaza su: X = 4945,822, Y = 5549,902, Z = 630. Istražili su je članovi Speleološkog odsjeka Hrvatskog planinarskog društva *Željezničar* iz Zagreba 2008. (samo na temelju oznake na karti, ne znajući ništa o njoj).

Špilja se nalazi na sjeverozapadnom rubu Kravskog polja, oko 1500 m južno od središta sela Bunić, oko 300 m zapadno od ceste koja vodi iz Bunića za selo Kravbu, u podnožju brda Marjančevića vršak, ispod stijene visoke 6-7 m i oko 5 m iznad jaruge, koja se od špilje nastavlja na istok u Kravsko polje. Špilju je naklakše naći ako se dolazi cestom iz Bunića prema selu Kravbi. Oko 1,5 km od Bunića, u livadi, ispred mostića preko jaruge potoka, treba skrenuti na zapad slijedeći jarugu do pod stijenu brda, ispod kojeg se nalazi ulaz u špilju.

Iz špilje je nekada tekla voda, ali je sada suha. Otvor širine 10 m i visine oko 3 m okrenut je prema sjeveroistoku, tj. prema polju. Špilja se proteže prema jugu u duljini od oko 18 m. Na samom ulazu ostatci su nekog zida, širokog oko 80 cm, koji je zatvarao cijeli otvor špilje. Sada se vidi samo kamenje u tlu, bez tragova žbuke. Po pričanju seljaka iz zaselka Duboki, udaljenog oko 500 m sjeverozapadno od špilje, za vrijeme Drugog svjetskog rata zid je još bio visok i ljudi su špilju tada koristili za sklanjanje od bombardiranja. Nažalost, nije poznato je li zid bio zidan žbukom ili je bio suhozid.

Prostor između nekadašnjeg zida i niskog stropa bio je vrlo uzak, moguće je bilo stajati samo na oko 2-3 m od zida, jer je nastavak kanala nizak. Iza suženja u lijevom dijelu špilje moguće je proći u širi dio koji završava na sve strane niskim stropom. Tlo se satoji od naplavine zemlje i pijeska. Iako je u špiljama zabranjeno bilo kakvo iskapanje bez dozvole nadležnih vlasti, jedan stvor to ne poštuje – jazavac. U tom je dijelu špilje puno jama dubokih više od pola metra, iz čijih bočnih stijena izviruje keramika, a ima je mnogo. Do sada nije poznato da je ova špilja označena kao arheološko nalazište. Arheološko i povijesno istraživanje tek treba provesti.

⁸ V. BOŽIĆ, 2008, 98-102.

Zidana ili Suha pećina

I o ovoj špilji prvi je pisao Julije Fras 1835, ali kao špilji bez imena. Na str. 145 napisao je slijedeće: "*Područje Hrzića leži u Krbavi između Jošana i Pećana. Ovdje je znamenita Mamulina pećina (u njoj nema obrambenog zida – primjedba autora).....Nešto niže, od Mamuline pećine prema Hrziću, nalazi se u stijeni zazidana špilja, koja bi po izgledu mogla biti povezana s onom prvom*", a uz opis Jošana napisao je: "*U blizini je zanimljiva špilja, o kojoj smo pisali kod mjesta Jošane*". Iz detaljnog opisa Mamuline pećine vidi se da je Fras bio u njoj, ali očito nije bio u ovoj drugoj, sa zidom, jer ju nije opisao.⁹ U Klaićevoj knjizi Dragutin Hirc također je 1878. detaljno opisao Mamulinu pećinu, a o ovoj je na str. 178 napisao: "*Lončarova pećina, na kraju sela Jošana, nedaleko Udbine: Otvor te špilje vidi se sa ceste, koja vodi preko ravnice Hrzić put Korenice*". Tu se špilja prvi put spominje imenom – Lončarova.¹⁰ Tim imenom naziva ju i Ivan Devčić 1895. ali je ne opisuje, samo navodi: *Lončareva pećina na Krbavi*.¹¹ Očito je da nitko od ovih autora nije bio u toj špilji. Nažalost, nije jasno odnosi li se stari naziv Lončareva pećina odnosi na sadašnju Zidanu ili Suhu pećinu ili na Vodenu pećinu. S ceste se, dok nema raslinja, vidi donji otvor Suhe ili Zidane pećine, jer je otvor Vodene pećine stotinjak metara dalje u šumi i sigurno se s ceste ne vidi. Međutim, u istraživanju koje su obavili Mirna i Hrvoje Malinar 2000. kod Vodene pećine stavili su u zagradi i natpis – Lončareva.

Prvo istraživanje ove špilje obavili su članovi Speleološkog društva Hrvatske 1961. i nazvali je Pećanska pećina, jer se nalazi blizu zaseoka Pećani.¹² U izvještaju na str. 79 o zidu je zapisano nešto zanimljivo: "*Na udaljenosti 5 m od otvora pećina je pregrađena čvrsto građenim zidom, kojega su, prema navodnoj predaji, sagradili Turci, da bi ostali dio pećine koristili kao zatvor*". Osim toga u Izvještaju se autor poziva na podatke dobivene od AGG fakulteta u Zagrebu.¹³ Detaljnije su špilju istražili Mirna i Hrvoje Malinar 2000. godine i tom prilikom izradili novi nacrt špilje. Oni su špilju nazvali Suha ili Zidana, ili Zazidana pećina.¹⁴ Speleolozi iz Karlovca (Speleološko društvo *Ursus spelaeus*) i Zagreba (Speleološki odsjek Hrvatskog planinarskog društva *Željezničar*) posjetili su špilju više puta radi proučavanja obrambenog zida u špilji, kojom prilikom su najprije izradili skicu zida a onda i detaljni nacrt zida (obavila geodetkinja Nela Kovačević, ali taj nacrt još nije objavljen) te snimili više fotografija.¹⁵

⁹ F. P. J. FRAS, 1988, 174.

¹⁰ D HIRC, 1878, 178-179.

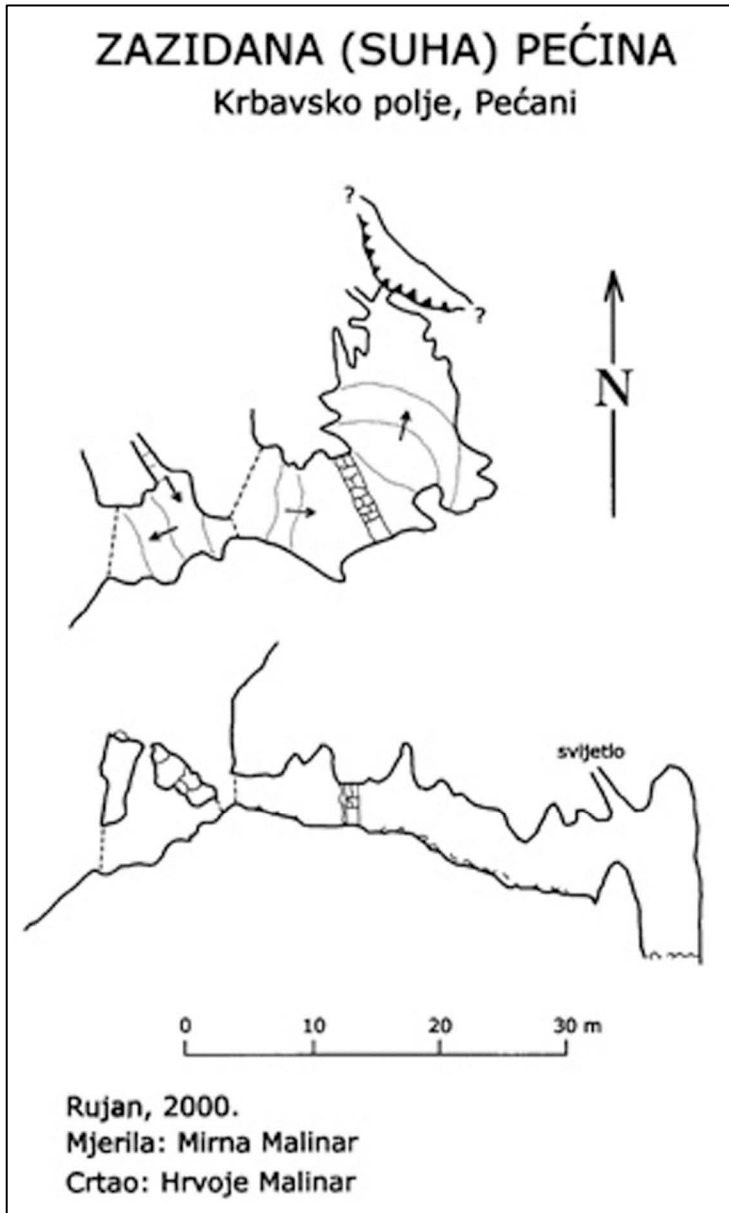
¹¹ I. DEVČIĆ, 1895, 279.

¹² I. BAUČIĆ, 1961, 1-22.

¹³ Anonimus, 1957.

¹⁴ H. MALINAR, 2000.

¹⁵ V. BOŽIĆ, 2008, 98-102; V. BOŽIĆ, 2009, 138-140.

Sl. 5. Nacrt Zidane ili Suhe pećine

Sl. 6. Speleolozi s unutrašnje strane zida Zidane pećine,
foto: Vlado Božić, 2012.

Zidana Pećina se nalazi na istočnom rubu Kravskog polja, u području Pećana (skupni naziv za više zaselaka), oko 1 km jugoistočno od uzvišenja Gradine (709 m), oko 50 m istočno od ceste Korenica – Udbina i četrdesetak metara iznad ceste, podno uočljive stijene na vrhu siparišta. Polazište za pristup špilji je s parkirališta na cesti, udaljeno oko 1 km od uzdignuća ceste ispod brda Gradine, s kojeg treba proći cestom još stotinjak metara u smjeru Udbine, a onda na istok, strmim siparom uzbrdo.

Špilja je na zemljovidima označena topografskim znakom za špilje. Na listu Korenica 420-3-2, 1:25000, špilja je označena znakom za špilje i tekстом Suva peć, a pokraj nje, istočnije i znak za Vodenu peć (u njoj nema zida). Koordinate Zidane pećine su $X = 5558,482$, $Y = 4943,251$ i $Z = 641$ m. Na mjestima gdje se nalaze te špilje (Suha i Vodena) na nekim se kartama većeg mjerila nalazi samo jedan znak za špilje i tekst Vodena peć, iako taj znak označuje dvije špilje.

Kao što je vidljivo špilja se spominje pod više naziva, a za daljnje izlaganje koristit će se naziv Zidana pećina.

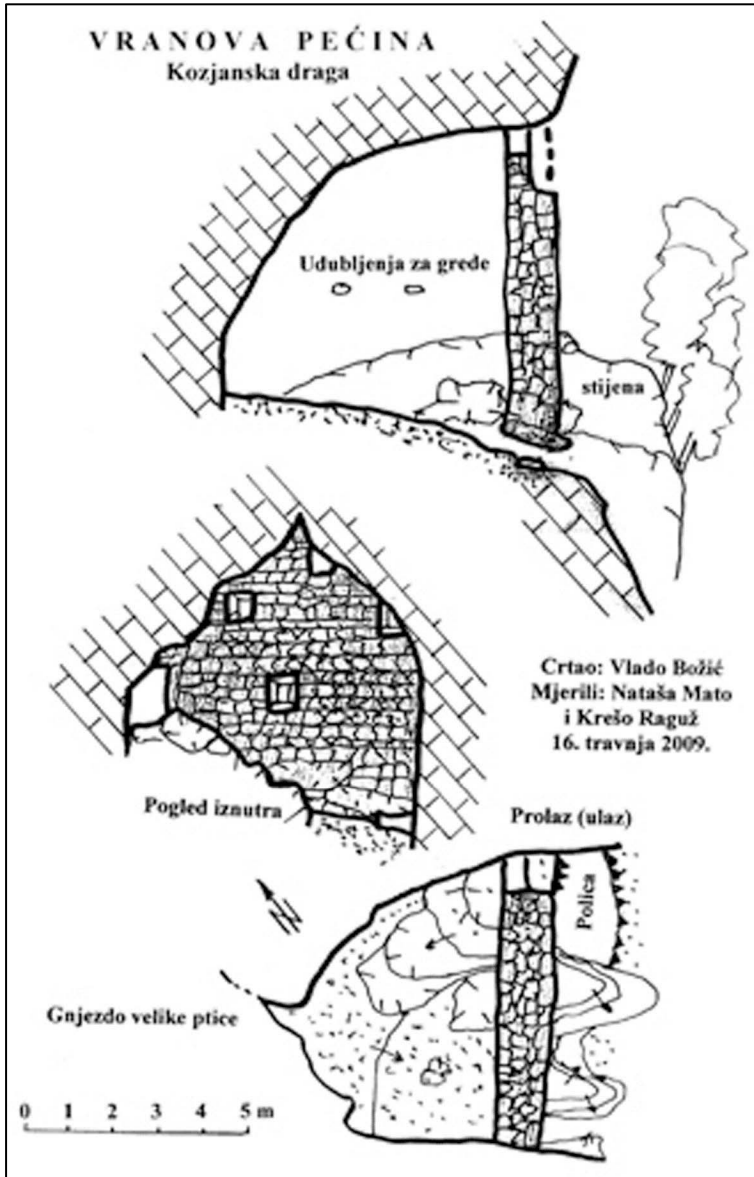
Zidana pećina ima dva ulaza, donji i gornji. Donji je okrenut prema zapadu, a gornji sjeverozapadu i oko 6 m je na višoj razini od donjeg. Donji ulaz širok je oko 5 m i visok 3,5 m, sada zarasao u gusto šipražje, dok je širina gornjeg oko 8 m i visina oko 2,5 m ispod kojeg se nalazi okomita stijena. Pristup špilji moguć je jedino kroz donji otvor iza kojeg se nalazi strma dvorana na kraju sa suženjem, a iza njega se, u smjeru istoka, prostire prostrana dvorana promjera desetak metara, osvijetljena danjim svjetlom iz gornjeg otvora. Daljnji prolaz u špilju zatvara sagrađeni zid (duljine 8 m). Visina zida je sada s vanjske (ulazne) strane 1,5 – 2 m, ali je bio viši, jer je s gornje strane oštećen, porušen. S unutarnje strane, zbog kosine tla zid je visok 2-4 m. Na južnoj strani zida nalazi se sada otvor veličine 1 x 1,5 m, a kakav je bio prije ne može se ustanoviti, jer se u rubovima tog otvora ne vidi kamenje koje bi uokvirilo neki otvor za prolaženje. Debljina zida je 80 cm. U sredini zida vidljiv je mali otvor, svega 150 x 200 cm, za koji se ne zna čemu je služio. Mogao je npr. služiti za uglavljenje grede koja s unutarnje strane špilje nosi podest, ali čemu podest kad na zidu nema drugih otvora (prozora, puškarnica). Možda je služio kao otvor za ventilaciju ili komunikaciju kada je otvor za prolaz u špilju bio zatvoren.

Iza zida nalazi se oveća dvorana (15 x 10 m), koja se pruža u smjeru sjevera i na kraju ima suženje iza kojeg se nalazi jama, procjenjuje se, dubine 7-8 m. Koliko je poznato u tu jamu se još nitko nije spustio. U dvorani pri donjem ulazu ima tragova vatre, a u dvorani ispred zida nađeno je keramike. Arheološko istraživanje cijele špilje još nije provedeno.

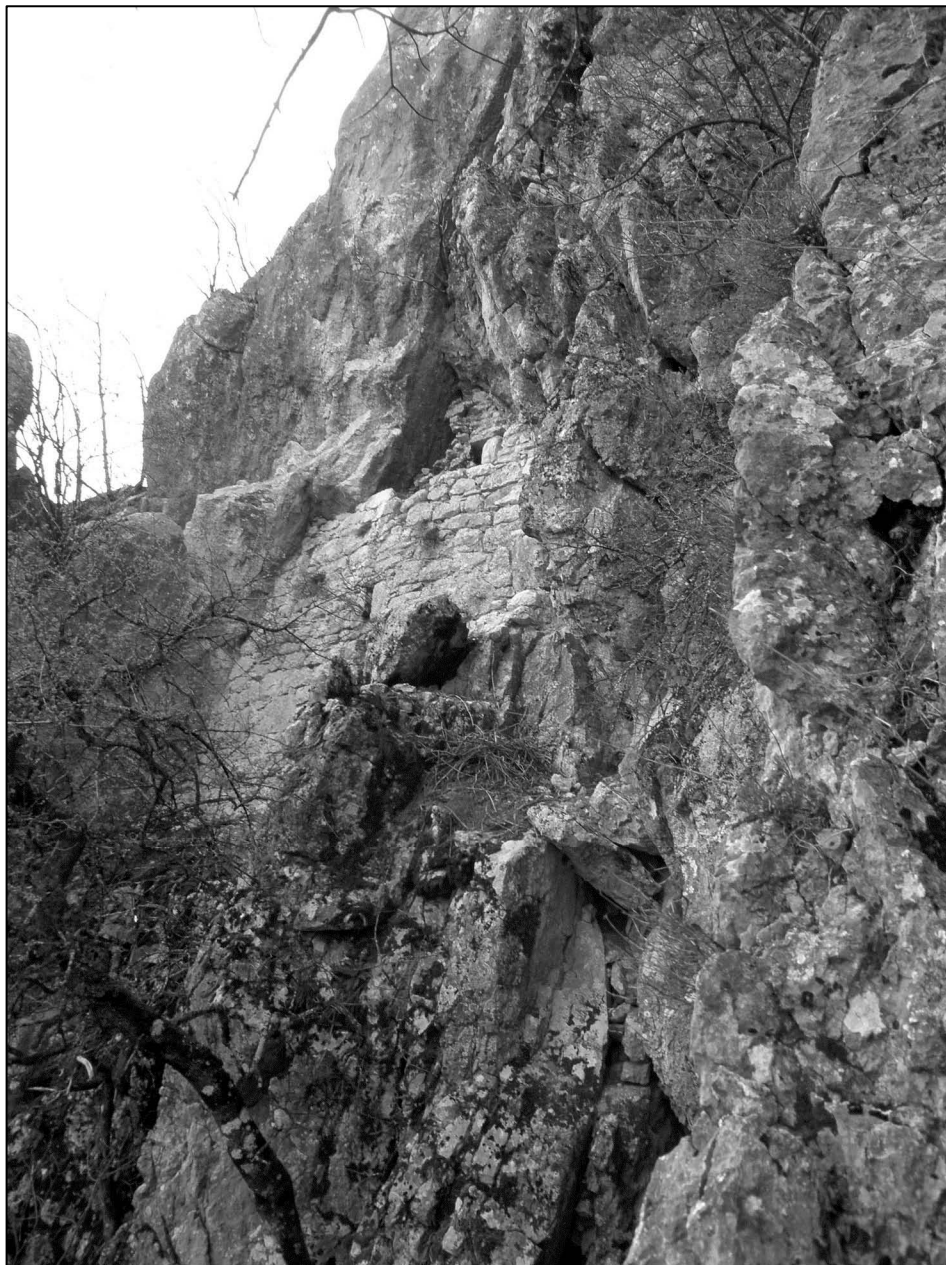
Ovaj zid u Zidanoj pećini najveći je sačuvani zid u nekoj špilji na Kravskom polju, a još uvijek nije riješeno pitanje vremena i svrhe njegove gradnje. Ako je špilja služila za zbjeg i zid građen prije stalnog boravka Osmanlija na Kravi, onda je na zidu morao postojati otvor dovoljno velik da kroz njega mogu proći ljudi u dvoranu iza zida, odnosno da se s unutarnje strane taj otvor zabrtvi i spriječi nasilan ulaz u špilju. Međutim, ako je špilja služila kao zatvor, kako kaže spomenuta legenda, onda su zid gradili Osmanlije, ili iskoristili već sagrađeni. Otvor u zidu možda su tada zazidali izvana, nakon što su zatvorenici gurnuti u špilju. Komunikacija sa zatvorenicima mogla se onda obavljati samo kroz onaj mali otvor u sredini zida. Za dugotrajni boravak ljudi u zatvoru kroz taj je otvor tada bilo vrlo teško zatvorenicima dostavljati hranu, jer je preuzak i neravan pa se pretpostavlja, ako je špilja služila kao zatvor, da je služila samo za kratkotrajni boravak zatvorenika u špilji. Za otkrivanje ove tajne bit će potrebno još istraživanja.

Vranova pećina

Na sjevernom prilazu Kravskom polju, na nekadašnjem karavanskom putu iz Gackog polja preko Čanka do Kravskog polja, nalazi se Vranova pećina.

Sl. 7. Nacrt Vranove pećine

Sl. 8. Zid Vranove pećine gledan izvana, foto: Vlado Božić, 2012.

O Vranovoj pećini prvi je pisao Ivan Devčić još 1895. kada je lijepo opisao gdje se špilja nalazi i kako do nje doći, jer je očito i sam bio u njoj.¹⁶ Špilju je samo spomenuo i Dragutin Hirc, i to na temelju Devčićevih podataka.¹⁷ Špilju su 2009. posjetili članovi Speleološkog društva *Ursus spelaeus* iz Karlovca i Speleološkog odsjeka HPD *Željezničar* iz Zagreb te ju topografski i fotografski snimili.¹⁸

Špilja se nalazi sjeverozapadno od sela Bunić, u Kozjanskoj dragi, kod napuštenog zaselka Kneževići (oko 10 km od Bunića), u području Kozjan, visoko u stijenama sjeveroistočno od zaselka (oko 250 m visinske razlike), u smjeru vrha Šijanova kosa (1115 m).

Topografski položaj, prema listu Bunić 420-3-1, 1:25000, je: X = 4952,046 m, Y = 5543,576 m, Z = 1030 m.

Najlakši je prilaz iz sela Bunić, makadamskom cestom u smjeru sjeverozapada prema naselju Čanak, kroz Kozjansku dragu do napuštenog zaselka Kneževići (oko 10 km od Bunića). Tu treba ostaviti auto i krenuti na sjeveroistok u područje uočljivih stijena, najprije šumarcima i livadicama, a onda strmim siparom. Treba se penjati uz stijene, po lijevom rubu sipara, sve do druge velike "drage" između srmih stijena, potom u smjeru sjeverozapada tom "dragom", obraslom u travu i grmlje, do pod strmu stijenu ispod koje se nalazi zazidani ulaz u špilju. Taj se zid vidi tek kad mu se dođe vrlo blizu, jer ga skriva vegetacija. U špilju je najlakše ući kroz mali otvor u lijevom podnožju zida. Do vidljivog velikog otvora, koji je nekad služio kao vrata, treba se penjati alpinističkom tehnikom ili koristiti neke krute ljestve. S tog je otvora lijepi pogled na Kozjansku dragu, cestu prema Buniću, i u daljini Kravsko polje. S dalekozorom bi se s prijevoja ceste mogao vidjeti i ovaj zidani špiljski otvor, ali bi točno trebalo znati kamo gledati.

Špiljski otvor, pregrađen debelim zidom okrenut je prema jugoistoku, u podnožju je širok 6,5 m, i visok 7 m. U zidu se sada nalazi 6 otvora. Najdonji, gledajući iznutra, nalazi se u desnom podnožju zida i vjerojatno je nekad bio zatvoren, a nastao je odronjavanjem zbog podlokavanja vodom. Nekadašnji ulaz u špilju nalazio se u lijevom dijelu zida (gledano iznutra) i vjerojatno se mogao zatvoriti nekim vratima. U zidu se nalaze još 4 otvora kao puškarnice, s unutarnje strane šire a vanjske uže. Zid je debeo oko 0,8 m, i u najgornjem dijelu, izvana je oštećen, vjerojatno radi urušavanja stijene iznad zida. S vanjske strane zid je sezao i niže od poda u špilji, zbog kosine terena. U špilji su uočljive rupe, udubljenja u stijenama koje su najvjerojatnije služile za

¹⁶ I. DEVČIĆ, 1895, 279.

¹⁷ D. HIRC, 1905, 694.

¹⁸ V. BOŽIĆ, 2009, 138-140.

uglavljanje greda koje su držale podeste za pristup puškarnicama. Tlo špilje je neravno, sjeverni dio je kamenit a južni pjeskovit i u njemu je 16. travnja 2009. nađeno gnijezdo neke velike ptice (jastreb, škanjac ili ?). Preko jugozapadne stijene povremeno se cijedi voda, pa ima tragova zasigavanja stijene, dok je sjeverna stijena bez tragova vode. U špilji je moglo boraviti desetak ljudi (2-3 porodice).

Arheološko istraživanje nije obavljeno.

Ivanova pećina

O Ivanovoj pećini prvi je pisao Julije Fras u svojoj Topografiji 1835. Na str. 142 (reprint iz 1988.) napisao je: "*U brdu Ivanov vrh iznad Mutilića jedna je špilja, u hridima 50 hvati visoko. Otvor špilje posve je zazidan, osim jednog otvora sličnog prozoru. Okomita stijena i visina otvora onemogućuju istraživanje špilje, o kojoj se jedino zna da se zove Ivanova pećina*". Fras očito nije bio kod špilje već je podatak dobio od mještana. Sličnu vijest prenio je i Dragutin Hirc u knjizi Vjekoslava Klaića iz 1878. na str. 278, gdje je napisao: "*Ivanova pećina u gori Ivanov vrh, blizu sela Mutilića. Ulaz je u špilju malo ne posve zagrađen*". Ni iz ove se rečenice ne može zaključiti da je autor bio kod špilje.

Ivanova pećina nalazi se na južnom prilazu Kravskom polju, oko 4 km jugoistočno od Udbine, na zapadnom obronku brda Ivanov vrh (1094 m), podno izrazite barijere okomitih stijena duge stotinjak metara, okrenute prema jugu i udaljene oko 400 m zapadno od vrha brda. Ono što je sada nađeno je jedna polušpilja okrenuta prema jugu i jedno udubljenje u litici malo zapadnije od polušpilje. Polušpilja je sklonište ispod prevjesne stijene, duboko 7,5 m i široko 9,5 m s ravnim tlom. Pomnim pregledom te polušpilje 18. studenog 2012. ustanovljeno je da ju povremeno koriste ljudi kao sklonište od nevremena, jer na ravnom tlu polušpilje ima ostataka vatre, a na stropu čađe. Ako je ikada postojao neki zid koji bi ogradio ovu polušpilju, onda je to bio suhozid, jer u stijeni polušpilje nema nikakvih tragova žbuke.

Dvadesetak metara zapadno od ove polušpilje i oko petnaestak metara iznad podnožja stijene nalazi se otvor, koji se ne vidi iz podnožja stijene, već samo iz daljine, s livade južno od barijere. U taj otvor veličine 1,5 x 2 m ušli su 2011. članovi HGSS-a iz Gospića, i to užetima odozgo niz okomitu stijenu visine 7-8 m, jer su mislili da se radi o većoj špilji. Međutim, ustanovili su da je to samo jedno udubljenje u stijeni duboko oko 1,5 m, koje izdaleka izgleda kao špiljski otvor. Također su ustanovili da tu nema nikakva zida, ni tragova zida. Podatke o tom istraživanju 2011. dobiveni su u Udbini, gdje su autoru pokazane i fotografije spuštanja članova HGSS-a u to udubljenje. Uvidom na licu mjesta

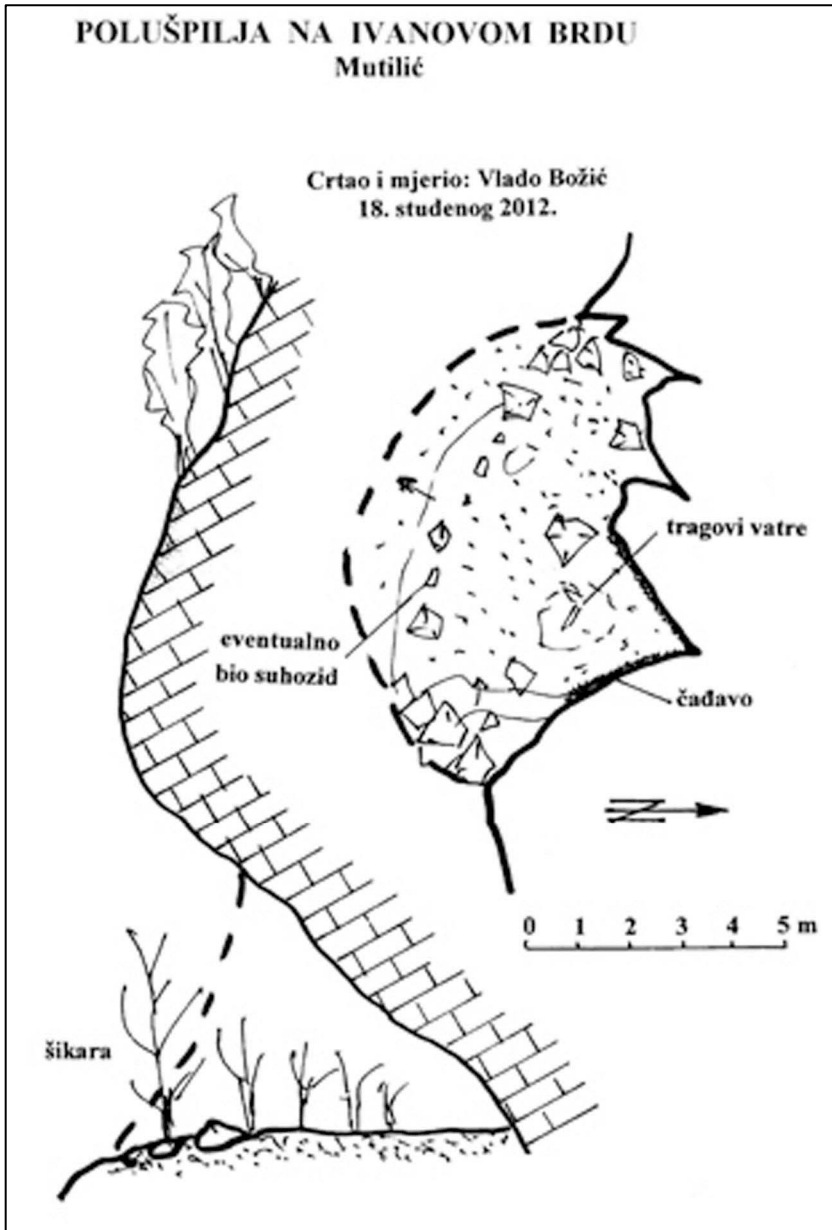
18. studenog 2012. sudionici traženja Ivanove pećine (Vlado Božić i Milivoj Uroić), ustanovili su da ako je ikad u tom udubljenju bio zid, sada mu nema ni traga. Kao i za druge špilje sa zidovima nema podataka tko bi i kada mogao sagraditi zid na udubljenju stijene do kojeg je moguće doći jedino užetom i u kojem bi mogao boraviti samo jedan čovjek.

U Frasovoj Topografiji nalazi se i zanimljiv tekst o Ivanovom vrhu, piše: *"Vršak Ivanova vrha terasiran je jakim zidom. Na samom vrhu vide se zidovi koji teku u raznim pravcima, što dokazuje da je tu nekad postojao grad. Ovdje se u hrpama može naći željeznih predmeta, a zemlja je ugljenocrna kao najbolja vrtna zemlja"*. Je li tu riječ o gradu Ivana Karlovića, odnosno o gradini sagrađenoj prije utvrde Udbine? Ima li ta nekadašnja gradina ikakve veze s Ivanovom pećinom, udaljenom svega 400 m zračne udaljenosti od nje? To još treba istražiti.

Topografski znak za Ivanovu pećinu nalazi se i na zemljovidima okolice Udbine. Na listu Udbina 420-4-3, 1:25000, zapadno od Ivanovog vrha upisan je taj znak. Koordinate opisane polušpilje, snimljene 18. studenog 2012. su: X = 4929,428, Y = 5563,106 i Z = 958 m.

Zaključak

Na Kravskom polju i bližoj okolini speleolozi su do sada istražili dvadesetak špilja i jama, ali su ostatke zidova našli u svega 6 špilja, i to u: Zelenoj, Kulinoj, Zidanoj, Dabinoj, Vranovoj i Ivanovoj pećini. Za pet špilja je sigurno da su zidovi služili za obranu od neprijatelja, osmanlijskih pljačkaša, dok za jednu, Zidanu pećinu, to nije sigurno, jer postoji legenda da je špilja Osmanlijama možda služila kao zatvor. Nastavak speleoloških istraživanja moguće obaviti još jedino u Zelenoj pećini (ronjenje na kraju špilje) i Zidanoj pećini (spuštanje u u zadnju dvoranu), ali takva istraživanja ne bi poprinjela novim saznanjima o gradnji zidova. Mogućnosti daljih speleoloških istraživanja u drugim špiljama nema jer su male. Međutim, kako ni u jednoj od opisanih špilja nije do sada obavljeno detaljno arheološko istraživanje, a arheoloških nalaza sigurno ima, postoji mogućnost da se u budućim istraživanjima dođe do novih saznanja koja će promijeniti iznesene pretpostavke o svrsi i vremenu gradnje zidova. Prikupljanje povijesnih podataka o navedenim špiljama iz vremena kada su špilje bile u punoj funkciji kao obrambene špilje, dio je zadatka kojega bi morali obaviti povjesničari, jer do sada, speleolozi nisu uspjeli pronaći ni jedan dokument koji bi dao barem neke podatke o takvim špiljama. Ovdje izneseni podatci mogu biti dobra podloga za daljnja povijesna i arheološka istraživanja.

Sl. 9. Nacrt polušpilje na Ivanovom brdu

Sl. 10. Udubina u stijeni gledana s livade, foto: Vlado Božić, 2012.

Literatura

- Anonimus, *Elaborat Vojnoj pošti 49-19 Beograd*, 1957.
- Ivo BAUČIĆ, Speleološki objekti na karti 1:50 000 Gospić 1, *Elaborat Vojnoj pošti 49-19 Beograd*, Zagreb, 1961, 1-22 + table i crteži.
- Vlado BOŽIĆ, Speleološke zanimljivosti Krbavskog polja, *Euro City*, 4, Zagreb, 2008, 98-102.
- Vlado BOŽIĆ, Utvrđene špilje u Lici, *Speleolog*, 57, Zagreb, 2009, 138-140.
- Ivan DEVČIĆ, Njekoje špilje i pećine u Lici – Lončareva pećina na Krbavi. *Prosvjeta*, Zagreb, 1895, 279.
- Ivan DEVČIĆ, Njekoje špilje i pećine u Lici – Vranova špilja. *Prosvjeta*, Zagreb, 1895, 343,
- Enciklopedija leksikografskog zavoda*, Udbina, 6, Zagreb, 1969, 504.
- Dragutin FRANIĆ, Zelena pećina, Plitvička jezera, Zagreb, 1910, 172.
- Franz de Paula Julius FRAS, 1835., 1850. i reprint 1988.: *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze...*Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine, Gospić, 1988.

- Dragutin HIRC, U knjizi Vjekoslava Klaića: *Prirodni zemljopis Hrvatske – Lončareva špilja*, Zagreb, 1878, 178-179.
- Dragutin HIRC, *Zelena pećina, Lika i Plitvička jezera*, Zagreb, 1900, 151.
- Dragutin HIRC, *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb, 1905, 694.
- Hrvoje MALINAR, Zelena pećina na Kravskom polju, *Naše planine*, 3-4, Zagreb, 1964, 85-86.
- Hrvoje MALINAR – Marijan ČEPELAK, Špilje u hidrogeološkom sustavu Kravica – Kravsko polje, *Speleolog*, 56, Zagreb, 2008, 20-37.
- Hrvoje MALINAR, *Izješće o rekognosciranju špilja u Kravskom polju – Proširenje baze podataka arheološke topografije*, Zagreb, 2000.
- Mihajlo PRAŽIĆ, Hidro-speleološki problemi na području Kravskog polja, *Naše planine*, 5-6, Zagreb, 1964, 128-130.
- Krešimir REGAN, Povijest Krave, *Euro City*, 4, Zagreb, 2008, 58-59.

THE DEFENSIVE CAVES OF KRBAVA FIELD

Summary

Krbava Field, as with other regions of Croatia, from the 15th - 17th centuries was constantly attacked by the Ottoman army. After the Battle of Kosovo in 1389 the Ottomans made raids over Bosnia into Croatia and over it into Slovenia and Austria, which they also partially accomplished over Krbava Field. They sacked Udbina in 1460, defeated the Croatian army in 1493 on Krbava Field and from 1527 – 1689 they permanently ruled Krbava. It is most probable that in the first Ottoman incursions on Krbava, ie. in the 15th and 16th centuries, that the people hid in caves. To date speleologists on the edge of Krbava Field have found many caves which were used as refuge because in their entrances were built defensive walls. On the northern edge of Krbava Field are located the Zelena and Kulinacavern, on the western part the Dabina, on the eastern Zidana. On the approaches to Krbava Field, to the north, in Kozjanska Draga is located Vranova, and on the southern pass Ivanova. Unfortunately, not one of these caves has any kind of data from the period of their use. The first data about them only from originates the 19th century when the caves were already long out of use.

Keywords: Krbava Field, defensive caves